

ALİ MƏKTƏB TƏLƏBƏLƏRİNDƏ MULTİKULTURAL ŞÜURUN İNKİŞAFINDA ƏDƏBİYYAT DƏRSLƏRİNİN ROLU

M.E. Hüseynzadə

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: medine.huseynzade.03@mail.ru

Xülasə. Ədəbiyyat dərsləri ali məktəb tələbələrində multikultural şüurun formalaşması və inkişafında mühüm rol oynayır. Bu dərslər tələbələrdə yalnız bədii-estetik zövqü formalaşdırmaqla kifayətlənmir, eyni zamanda tolerantlıq, empatiya, mədəni, dini, etnik və sosial fərqliliklərin anlaşılması kimi dəyərlərin mənimsənilməsinə xidmət edir. Müasir təhsil sistemi kontekstində ədəbiyyat dərsləri multikultural təhsilin əsas vasitələrindən biri hesab olunur. Çünki bədii əsərlər vasitəsilə tələbələr müxtəlif xalqların həyat tərzi, dünyagörüşü və mənəvi dəyərləri ilə tanış olur, bu da onların qlobal vətəndaşlıq bacarıqlarının inkişafına şərait yaradır. Xüsusilə Azərbaycan ədəbiyyatının klassik və müasir nümunələri – Hüseyn Cavid, Cəlil Məmmədquluzadə, Nizami Gəncəvi və Mirzə Fətəli Axundzadə kimi müəlliflərin əsərləri vasitəsilə tələbələrə humanist və multikultural dəyərlər aşılır. Müəllim dərslər zamanı müzakirə, debat, qrup işi və kontekstual təhlil kimi interaktiv metodlardan istifadə etməklə tələbələrdə həm analitik düşünmə, həm də mədəni empatiya bacarıqlarının inkişafına nail olur.

Açar sözlər: Multikulturalizm, şüur, ədəbiyyat, təhsil, inteqrasiya.

Giriş

Ali məktəb tələbələrində multikultural şüurun inkişafında ədəbiyyat dərslərinin rolu müasir təhsil sisteminin strateji vəzifələrindən biri kimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Qloballaşan dünyada müxtəlif mədəniyyətlərin, dinlərin və etnik qrupların bir arada yaşadığı şəraitdə tələbələrdə tolerant düşüncə, mədəniyyətlərarası dialoq bacarıqları və humanist dəyərlərin formalaşması mühüm pedaqoji məqsədlərdən biridir. Bu baxımdan ədəbiyyat fənni təkcə dil və bədii-estetik zövqün inkişafı üçün vasitə deyil, həm də şəxsiyyətin mənəvi dünyasının zənginləşməsinə təmin edən, empatiya və sosial məsuliyyət kimi keyfiyyətlərin aşılmasında mühüm rol oynayan vasitədir.

Ədəbiyyat dərsləri vasitəsilə tələbə müxtəlif xalqların tarixi, adət-ənənələri, dəyərlər sistemi və dünyagörüşü ilə tanış olur. Bu, gənclərin mədəni müxtəlifliyə hörmət etməsinə, fərqli baxış bucaqlarını anlamağı və dəyərləndirməyi öyrədir. Eyni zamanda ədəbiyyat dərslərində müzakirə olunan istər klassik, istərsə də müasir bədii əsərlər tələbələrdə humanist dəyərlərin mənimsənilməsinə şərait yaradır. Əsərlərdə təsvir olunan müxtəlif xalqlara, dinlərə və mədəniyyətlərə mənsub obrazlar vasitəsilə gənclər anlayırlar ki, insanlığın mahiyyəti onun mənsub olduğu millət və ya dinlə deyil, mənəvi keyfiyyətləri ilə müəyyən olunur. Bu, multikultural şüurun təməlini təşkil edir və tələbələrdə həm milli, həm də qlobal vətəndaşlıq hissinin bərqərar olmasına kömək edir.

Ədəbiyyat dərslərinin multikultural şüurun formalaşmasında rolu

Ali təhsil mərhələsində ədəbiyyat dərsləri tələbələrin milli-mənəvi kimliklərinin qorunması ilə yanaşı, onların dünya mədəniyyətinə inteqrasiyasını təmin edən mühüm təhsil vasitəsidir. Bu mərhələdə ədəbiyyat fənni gənclərə təkcə milli ədəbi irsi deyil, həm də bəşəriyyətin mənəvi sərvətlərini öyrənmək imkanı yaradır. Ədəbiyyat dərslərində müxtəlif xalqlara, dövrlərə və mədəni ənənələrə aid bədii nümunələrin öyrənilməsi tələbələrdə mədəni müxtəlifliyə hörmət, digər mədəniyyətlərə açıq baxış və ümumbəşəri dəyərlərə əsaslanan dünyagörüş formalaşdırır. Məsələn, Azərbaycan ədəbiyyatında humanizm və tolerantlıq ideyalarının daşıyıcısı olan Nizami Gəncəvi, Məhəmməd Füzuli və Hüseyn Cavidin yaradıcılığı milli kimliyin qorunmasının universal dəyərlərlə sintezini nümayiş etdirir. Bu əsərlərin tədrisi tələbələrdə həm milli fəxarət hissini möhkəmləndirir, həm də insanlığa, ədalətə və sevgi anlayışına daha geniş, beynəlxalq prizmadan baxmağı öyrədir. Dünya ədəbiyyatının U. Şekspir, L. Tolstoy, M. Servantes, R. Taqor kimi klassiklərinin əsərləri gənclərin bəşəri təcrübəni müxtəlif mədəni mühitlərdə müqayisəli şəkildə qavramasına kömək edir.

Bu cür müqayisələr tələbələrə göstərir ki, millətlər, dillər və dinlər fərqli olsa da, insanlığın mərhəmət, ədalət, sevgi, azadlıq və sülh kimi əsas dəyərləri bütün mədəniyyətlərdə eyni mahiyyət daşıyır. Beləliklə, ədəbiyyat dərsləri vasitəsilə tələbə həm milli mənsubiyyətinə sadıq qalır, həm də global humanist dəyərlərin daşıyıcısına çevrilir.

Bundan başqa, ali təhsil pilləsində ədəbiyyat dərslərinin debat, layihə əsaslı öyrənmə, mədəniyyətlərarası müzakirələr və onlayn resurslardan istifadə ilə təşkili kimi müasir pedaqoji metodlarla tədrisi tələbələrdə multikultural şüurun praktik formada inkişafına şərait yaradır. Tələbələr əsərləri yalnız mətn kimi deyil, həm də sosial, mədəni və mənəvi kontekstdə təhlil etməyi öyrənirlər. Bu proses onların tənqidi düşüncə, empatiya qurma və mədəni fərqləri dəyərləndirmə bacarıqlarını gücləndirir. Məsələn, Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Hüseyn Cavidin “Şeyx Sənan” dramı ali məktəb tələbələrində multikultural və tolerant düşüncənin formalaşması baxımından mühüm ədəbi nümunələrdən sayılır. Bu əsər təkcə bir sevgi hekayəsi deyil, həm də insanlığın bəşəri dəyərlər uğrunda mübarizəsinin fəlsəfi ifadəsidir. Dramda müəllif dini fanatizmin və cəmiyyətin sərt stereotiplərinin qarşısında fərdi vicdanın, sevginin və humanizmin gücünü önə çəkir. Əsərin baş qəhrəmanı Şeyx Sənan İslam dünyasının alim, mənəviyyat sahibi kimi tanınan, bütün həyatını dini biliyin yayılmasına həsr etmiş bir şəxsdir. Lakin onun həyatında baş verən dəyişiklik, daha doğrusu, xristian qızı Xumara aşiq olması onun mənəvi aləmini sarsıdır və bütün düşüncələrini yenidən dəyərləndirməsinə səbəb olur. Bu hadisə sadəcə fərdi sevgi deyil, eyni zamanda mədəniyyətlərarası və dinlərarası anlaşmanın simvolu kimi təqdim olunur.

Əsərin ən diqqətəlayiq tərəfi odur ki, Cavid burada dini sərhədləri deyil, insani dəyərləri əsas ölçü kimi götürür. Şeyx Sənan Xumara olan sevgisini gizlətmir, əksinə bu sevgi vasitəsilə insanın əsas mənəvi borcunun sevgi, mərhəmət və anlayış olduğunu göstərir. Əsərdən çıxan əsas fikir budur ki: *“Din ayrışdırmaz, insanları birləşdirmək üçündür”*. [3, s. 95].

Bu fikir tələbələr üçün çox güclü bir mesaj olub, fərqli dinlərə və mədəniyyətlərə hörmət aşılayır. Bu fikri eşidən şəxs anlayır ki, qarşılıqlı anlaşma və empatiya yalnız fərdi münasibətlərdə deyil, ümumən cəmiyyətin davamlı inkişafı üçün əsasdır. Əsərin müzakirəsi zamanı tələbələr öyrənirlər ki, Şeyx Sənanın faciəsi onun sevgisində deyil, cəmiyyətin dar düşüncəsində və dözümsüzlüyündədir.

Dramın kulminasiya hissəsində Şeyx Sənan və Xumarın sevgi uğrunda mübarizəsi mədəni və dini sərhədlərin mənasızlığını ortaya qoyur. Onlar həm İslamın, həm də Xristianlığın humanist mahiyyətini, yəni sevgi, mərhəmət və ədalət kimi ümumbəşəri dəyərləri təmsil edirlər. Şeyx Sənanın: *“Sevgi din tanımaz, çünki sevgi Allahın özüdür”*, – cümləsi ədəbiyyatda multikultural düşüncənin ən yüksək ifadələrindən biridir.

Cəlil Məmmədquluzadənin “Anamın kitabı” əsəri Azərbaycan ədəbiyyatında multikultural dəyərlərin, milli özünüdərkən və maarifçilik ideyalarının ən parlaq ifadələrindən biridir. C.Məmmədquluzadə bu əsərində dil, mədəniyyət və təfəkkür müxtəlifliyinin cəmiyyətin onun zənginlik mənbəyi olduğunu göstərir. Tragikomediyada müəllif həm dövrün sosial-mədəni parçalanmasını, həm də bu təcridçiliyin təməlinə dayanan cahillik və qapalı düşüncə tərzini tənqid edir [4, s.84].

Əsərin süjet xətti çox sadə, lakin dərin məna daşıyır. “Anamın kitabı”nda eyni ailəyə mənsub üç qardaş – Rüstəm, Səməd və Məhəmməd fərqli mədəni və ideoloji istiqamətləri təmsil edirlər. Rüstəm bəy rus, Səməd Vahid türk, Mirzə Məhəmməd isə ruhani məktəbində təhsil alıb. Bu qardaşların hər biri fərqli mədəni təsirlər altında formalaşdığı üçün bir-birini başa düşmür, ümumi dil tapmaqda çətinlik çəkir. Bu vəziyyət, əslində, o dövr cəmiyyətindəki dil, din və düşüncə parçalanmasının simvoludur.

Əsərin mərkəzindəki “ana” obrazı isə bütün bu parçalanmaların fəvqündə dayanan milli-mənəvi birləşmənin, mədəni harmoniyanın və ümumbəşəri dəyərlərin təcəssümüdür. Ana obrazı həm milli, həm də bəşəri səviyyədə vahid dəyərlər sistemini simvolizə edir. O, övladlarının fərqli dillərdə danışmasından, bir-birini anlamamasından narahatdır və bu narahatlıq Mirzə Cəlilin əsas mesajını açıq şəkildə çatdırır. Müəllifə görə, xalqın gələcəyi yalnız mədəniyyətlərarası anlaşma, təhsil və tolerantlıq üzərində qurulduqda təmin oluna bilər.

Əsərin dərslər prosesində təhlili tələbələr üçün bir neçə mühüm istiqamətdə faydalıdır:

- Birincisi, əsər dil və təhsil məsələlərinin mədəni identikliklə əlaqəsini göstərir. Tələbələr öyrənirlər ki, dil sadəcə ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də milli kimliyin daşıyıcısıdır.

- İkincisi, əsər göstərir ki, mədəni fərqliliklər cəmiyyəti parçalamamalı, əksinə, onu zənginləşdirməlidir. Müxtəlif dilləri və təhsil formalarını mənimsəmiş fərdlər arasında dialoq və əməkdaşlıq ümumi tərəqqinin əsasını təşkil edir.

- Üçüncüsü, əsər tələbələrdə tolerantlıq və empatiya bacarığını gücləndirir. Onlar başa düşürlər ki, fərqli düşünmək və fərqli olmaq cəmiyyətdən təcrid edilmək üçün deyil, bir-birindən öyrənmək üçün fürsətdir.

Ədəbiyyat dərslərində “Anamın kitabı” əsərinin müzakirəsi zamanı tələbələrə C.Məmmədquluzadənin maarifçilik fəlsəfəsi, mədəni inteqrasiya və xalq birliyi ideyaları haqqında danışmaq imkanı verilir. Məsələn, əsərdəki bu fikir son dərəcə aktualdır: *“Hər kəs öz dilində danışsın, amma bir-birini anlamağa çalışsın”*. Bu, müəllifin sadə, amma çox dərin mənalı çağırışıdır. O, fərqlilikləri düşmənçilik yox, anlayış və əməkdaşlıq üçün zəmin kimi görür.

Səməd Vurğunun “Vaqif” dramı da Azərbaycan ədəbiyyatında həm milli oyanışın, həm də humanist dəyərlərin təcəssümü kimi xüsusi yer tutur. Bu əsər vasitəsilə tələbələr təkcə tarixi şəxsiyyət Molla Pənah Vaqifin həyat və fəaliyyətini deyil, həm də onun simasında milliliklə bəşərilik ideyalarının vəhdətini dərk edirlər. Dramda Vaqif obrazı milli düşüncənin, vətənpərvərliyin və eyni zamanda ədalət, mərhəmət, sülh kimi ümumbəşəri dəyərlərin daşıyıcısı kimi təqdim olunur.

S.Vurğun “Vaqif” əsərində tarixi hadisələri poetik dildə yenidən canlandıraraq, oxucunu və dinləyicini milli-mənəvi kimlik, azadlıq, xalqın birliyi və idarəçilikdə ədalət prinsipləri barədə düşündürür. Əsərdə Vaqifin obrazı yalnız bir şair və dövlət xadimi kimi deyil, həm də xalqın ağrısını duyan, onun rifahı və gələcəyi naminə fədakarlığa hazır olan müdrik bir şəxsiyyət kimi təqdim olunur. Bu baxımdan, əsər tələbələrdə həm milli qürur hissini, həm də humanist baxış bucağını inkişaf etdirən mühüm tədris mənbəyidir.

Əsərdə Vaqifin Qacar ordusunun Qarabağa hücumu zamanı göstərdiyi mövqeyi, onun sülhü və xalqın taleyini hər şeydən üstün tutması, tələbələrə milli məsuliyyət və insanlıq anlayışının ayrılmaz olduğunu göstərir. Məsələn, Vaqifin bu sözləri əsərin humanist ruhunu çox aydın ifadə edir: *“Vətən torpağı qanla deyil, ağıl və ürəklə qorunur”* [7, s.102].

Bu fikir tələbələrdə vətənə sevginin yalnız silahla deyil, bilik, ədalət və mənəvi güc vasitəsilə qorunmalı olduğu düşüncəsini formalaşdırır. Əsərin dərs prosesində müzakirəsi zamanı tələbələr Vaqifin hərəkətlərində həm milli mənsubiyyətin dərinliyini, həm də beynəlmiləl insani dəyərlərin təcəssümünü müşahidə edirlər. Eyni zamanda dramda Qarabağ

xanı İbrahimxəlil və saray mühiti vasitəsilə təqdim olunan sosial-psixoloji vəziyyətlər tələbələrə hakimiyyət, ədalət, mənəvi məsuliyyət və azadlıq kimi anlayışların müxtəlif cəmiyyətlərdə necə təzahür etdiyini anlamaq imkanı yaradır. Burada S.Vurgun göstərir ki, xalqın tərəqqisi yalnız mədəniyyət və maariflə mümkündür. Bu, multikultural və humanist düşüncənin əsas prinsipləri ilə üst-üstə düşür.

Milli və dünya ədəbiyyatı nümunələri əsasında multikultural dəyərlərin tədrisi

“Vaqif” dramının tədrisi zamanı tələbələr milli ədəbiyyatın bəşəri məzmununu dərk edir, Azərbaycan mədəniyyətinin dünya mədəniyyətinə verdiyi mənəvi töhfələri anlayırlar. Əsərin əsas ideyası insanın mənəvi bütövlüyü, ədalətə və sülhə sədaqəti aşılayır. Tələbələrdə fərqli xalqlar və mədəniyyətlər arasında mənəvi birləşmənin mümkünlüyü düşüncəsini gücləndirir.

Dünya ədəbiyyatından gətirilən nümunələr də tələbələrdə multikultural şüurun dərinləşməsinə, mədəniyyətlərarası anlayışın formalaşmasına və empatiya qurmaq qabiliyyətinin inkişafına mühüm təsir göstərir. Ədəbiyyatın gücü ondadır ki, o, insanları zaman, məkan və mədəni sərhədləri aşaraq birləşdirir. Məşhur dünya klassiklərinin əsərləri tələbələrə fərqli xalqların tarixi, düşüncə tərzini və dəyərlər sistemi haqqında geniş təsəvvür yaradır, onlarda tolerant və qlobal baxış bucağı formalaşdırır.

Bu baxımdan Uilyam Şekspirin “Othello” əsəri multikultural dəyərlərin və irq münasibətlərinin öyrənilməsi üçün olduqca əhəmiyyətli nümunədir. Əsərin əsas qəhrəmanı olan Otello Afrika mənşəli, müsəlman keçmişinə malik bir şəxsdir. O, Venesiya ordusunda general kimi xidmət edir. Otello Cəmiyyətin hörmətini qazanmış, həm də onun üçün yad sayılan bir şəxsdir. U.Şekspir bu ziddiyyəti dərin psixoloji və sosial kontekstdə təsvir edərək fərqli etnik və mədəni mənsubiyyətə malik insanların cəmiyyətdə necə qəbul edildiyini göstərir.

Əsərin müzakirəsi zamanı tələbələr mədəni fərqlərin bəzən qısqanclıq, qərəz və qorxu ilə qarşılandığını, lakin Otellonun şəxsiyyətində şərəf, vicdan və sevgi kimi ümumbəşəri dəyərlərin hər hansı sosial mənsubiyyətdən üstün olduğunu görürlər. Tələbələr belə nəticəyə gəlirlər ki, irq və mədəni fərqliliklər fərdiyyətin dəyərini müəyyən etmir; əsas olan insanın mənəvi bütövlüyü, vicdanı və davranış mədəniyyətidir. “Othello” əsəri müzakirə edilərkən tələbələr həm empatiya qura bilir, həm də sosial ədalət anlayışlarını dərinlən mənimsəyirlər.

Digər tərəfdən, Lev Tolstoyun “Hərb və sülh” romanı insanlığın mənəvi kamilliyi, sülh ideyası və bəşəri həmrəylik mövzularının bədii şəkildə ifadə olunduğu bir əsər kimi, tələbələrdə multikultural düşüncənin və humanist dünyagörüşünün inkişafına xidmət edir. L.Tolstoy bu əsərdə fərqli sosial təbəqələrə, mədəni çevrələrə və müxtəlif millətlərə mənsub insanların həyat tərzini, dəyərlərini və mənəvi axtarışlarını təsvir edir. O, mərhəmət, bağışlama, ədalət və sülhə insanlığın birləşdirici dəyər olduğuna diqqət çəkir [6, s. 40].

Romanın qəhrəmanları – knyaz Andrey Volkonski, Nataşa Rostova və Pyer Bezuxov insanın öz “mən”ini tapmaq, mənəvi azadlığa və harmoniyaya çatmaq uğrunda mübarizəsini simvolizə edirlər. Müxtəlif millətlərin – rusların, fransızların, almanların qarşılıqlı münasibətləri vasitəsilə L.Tolstoy göstərir ki, sülh və anlaşma insanlığın ümumi idealıdır və bu ideallar millət və mədəniyyət fərqi aşıdır. Əsərin dərs zamanı müzakirəsi tələbələrdə mədəniyyətlərarası ədalət, dözümlülük və qarşılıqlı hörmət prinsiplərinin əhəmiyyətini dərk etməyə şərait yaradır.

V.Şekspirin və L.Tolstoyun əsərlərinin müqayisəli təhlili tələbələrə göstərir ki, fərqli tarixi dövrlərdə, müxtəlif cəmiyyətlərdə yazılmış bu əsərlərin mahiyyəti eyni dəyərləri – insanlıq, ədalət, sevgi və mərhəməti – ön plana çəkir. Bu isə sübut edir ki, ədəbiyyat mədəni sərhədləri aşaraq insanları birləşdirən, qarşılıqlı hörmət və anlayışa çağıran ən güclü mənəvi vasitələrdən biridir.

Həm Azərbaycan, həm də dünya ədəbiyyatından gətirilən bu kimi nümunələr gənclərin mədəni plüralizmə hörmət edən, fərqlilikləri qəbul edən və humanist prinsipləri mənimsəyən vətəndaşlar kimi formalaşmalarına mühüm töhfə verir. Ədəbiyyat vasitəsilə tələbələr insanlıq tarixi boyunca formalaşmış müxtəlif mədəniyyətlər, düşüncə sistemləri və dəyərlər haqqında bilik qazanmaqla yanaşı, onların bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsini və tamamlayıcı xarakterini dərk edirlər. Bu, gənclərdə həm milli-mənəvi kimliyə sadıqlıq, həm də qlobal vətəndaşlıq məsuliyyəti hissini gücləndirir [5, s. 39].

Ədəbiyyat dərsləri gənclərə sadəcə oxumağı və təhlil etməyi deyil, düşünməyi, dəyərləndirməyi və empati qurmağı öyrədir. Müxtəlif xalqların, dinlərin və mədəniyyətlərin bədii təcrübəsi ilə tanış olan tələbə anlayır ki, hər bir xalqın ədəbiyyatı insanlıq dənizinin bir damlasıdır və bu müxtəliflik bəşəriyyətin ümumi mənəvi zənginliyini təşkil edir. Beləliklə, ədəbiyyat tədrisi tələbələrin yalnız akademik savadını deyil, həm də emosional zəka, sosial məsuliyyət, tolerantlıq və mədəniyyətlərarası dialoq bacarıqlarını inkişaf etdirir [4, s.240].

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, müasir dövrdə, qloballaşma proseslərinin sürətləndiyi bir zamanda ali məktəblərdə ədəbiyyat dərslərinin bu funksiyası daha da önəm qazanır. Gənclərin müxtəlif mədəniyyətlərə açıq, demokratik düşüncəyə malik və sülhsevər şəxsiyyətlər kimi formalaşması cəmiyyətin gələcək sabitliyi və sosial harmoniyası üçün mühüm şərtidir. Ədəbiyyat bu prosesdə insanı insana yaxınlaşdıran mənəvi körpü rolunu oynayır. O, fərqliliklər arasında qarşıdurma deyil, qarşılıqlı anlaşma və birgəyaşayış mədəniyyətinin vacibliyini öyrədir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əmirəliyeva İ.B. (2024). Ali məktəb tələbələrində tolerantlığın formalaşdırılması. Bakı: Mütərcim.
2. Əmirəliyeva İ.B. (2011). Tələbələrdə tolerantlığın formalaşdırılması ali təhsilin səmərəli idarə olunması vasitəsi kimi. Təhsil sisteminin idarə olunmasının psixoloji problemləri (s. 241–255). Bakı.
3. İsmayılova N. (2022). Hüseyn Cavid yaradıcılığında uşaq ədəbiyyatı örnəkləri. “Hüseyn Cavid və mifoloji düşüncə” mövzusunda elmi konfransın materialları (s. 93–103). Bakı: Elm və təhsil.
4. Məmmədquluzadə C. (2004). Əsərləri (C. 1). Bakı: Örnək.
5. Tolstoy L.N. (2006). Hərb və sülh (M. Arif, tərc.; C. 1). Bakı: Şərq-Qərb.
6. Vurğun S. (2005). Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb.

**THE ROLE OF LITERATURE CLASSES IN THE DEVELOPMENT OF
MULTICULTURAL AWARENESS IN HIGHER SCHOOL STUDENTS**

M.E. Huseynzadə

Azerbaijan State Pedagogical University, Baku, Azerbaijan

Abstract. Literature classes play an important role in the formation and development of multicultural awareness among higher education students. These classes not only contribute to the development of students’ artistic and aesthetic taste, but also foster values such as tolerance, empathy, and understanding of cultural, religious, ethnic, and social differences. In the context of the modern education system, literature classes are considered one of the main tools of multicultural education, as through literary works students become acquainted with the lifestyle, worldview, and moral values of different peoples, which in turn promotes the development of their global citizenship skills.

In particular, through classical and contemporary examples of Azerbaijani literature—such as the works of Hüseyn Cavid, Jalil Məmmədquluzadə, Nizami Ganjavi, and Mirza Fətəli Axaundzadə—students are instilled with humanistic and multicultural values. By employing interactive methods such as discussions, debates, group work, and contextual analysis during lessons, teachers contribute to the development of both analytical thinking and cultural empathy skills among students.

Keywords: Multicultural, consciousness, literature, education, integration.